

söialurinn

Alexander Solsjenitsyn

— samvitska Sovjets

»Ein sjáldsama gávuríkur rithöfundur er komin inn í bókmentaheim okkara, og sum ein sannur listarmaður hefur hann sagt okkum sannleikan, sum ekki kann gloymast og ekki má verða gloymdur...«
(V. Jermilov í Pravda nov. 1962)

»Hann (Solsjenitsyn) er ein sálarliga brekaður, svakligur persónur, ið ekki er sum hini. Í bókum sínum kemur bert til sjónar, hvussu illur hann er inn á stýrslagið í Sovjetsamveldinum. Verk hansara eru vend móti sovjetiska stýrslagnum, har hann einans roynir at finna fram á brek og lýti. Eyðsýnt er, at bókur hansara kunnu vit ekki fara at prenta. Men fer hann at skriva bókur, ið eru samsvarandi samfelagsáhugamálum okkara, fara tær sjálvsagt at verða prentaðar.«
(Aðalstjórnin í Pravda M. Zinjanin í einari røðu okt. 1967)

Í teimum 56 árunum, ið farin eru síðani Sovjetsamveldið varð sett á stovn, hefur hetta landið tikið seg fram við risastigum bæði politiskt, figgarliga, búskaparliga og mentunarliga, og úrslitini á mongum økjum eru stór síðan kollveltingina í 1917. Men í dag er Sovjetsamveldið eitt samfelag í djúpari ósemju við sjálfan seg. Bert tað, at verkin hjá summum deyðum og øðrum núlivandi rithøvundum, verða púra bannlýst, og at roynt verður at tuga rithøvundar í hel, sum ekki vilja reka ørindi fyri teir stýrandi ella tá ringast vil til senda teir í arbeiðslegur ofta undir ómenniskjansligum korum, er nóg mikið til at sýna okkum, at har er ekki alt, sum ruggar rætt. Henda margháttliga støða týðir nevniliga tað, at Sovjetsamveldið alment bart út noktar at víðarkenna søguligar sannleikar um seg sjálvt bæði í fortíð og nútíð.

Í sovjetiskum bókmentum hava mangar royndir verið gjørdar aftan á 20. floksfundin í 1956, sum gav vónir um eina nýggja kós, til at gera upp við Stalintíðina. Ein bólkur av frælslyndum rithøvundum og skaldum vildi einaferð með alla gera upp við tað, teir nevndu »ringu samvitsku Sovjetsamveldisins« og sýna lesarum teirra sannleikan og veruleikan uttan at dylja nakað.

Hetta seinasta 10-ára skeiðið man neyvan nakar sovjetiskur rithøvundur hava barst dúgligari og við størri listarligari megi fyri hesi rithøvundaskýldu enn Alexander Solsjenitsyn.

Útbúgving

Alexander Solsjenitsyn og kollveltingin vuku upp saman lið um lið, og lagnan hjá hesum rithøvunda hefur verið óloysandi bundin av teimum hending-

um, sum tóku seg upp í kjalarvørrinum á kollveltingini, og sum komu at seta sín dám á søguligu gongdina í sovjetiska samfelagnum.

Solsjenitsyn er føddur í 1918, eitt ár eftir kollveltingina í suðurrussiska býnum Kislovodsk. Eitt hált ár áðrenn Solsjenitsyn varð føddur, doyði pápi hansara av vanlukku á einari veiðiferð.

Barna- og unglingarárinu búðu mamman og hann í býnum Rostov-Na-Donu, har hann fór úr barnaskúlanum og tók at lesa matematikk og fysikk við lærda háskúlan har. Samstundis sum hann las, tók hann lut í einum brævskeiði í søgu, heimspeki og bókmentum, sum lærði háskúlin í Moskva skipaði fyri. Stutt áðrenn seinni heimsbardagi brast á tók Solsjenitsyn prógv við framúrskarandi góðum úrsliti.

Fyrsti samanbrestur við stýrslagið

Undir bardaganum var Solsjenitsyn kapteynur í reyða herinum og fekk fleiri heiðursmerki fyri dirvi og freystleika. Men í januar 1945 varð hann bráðliga handtúkin og dømdur í 8 ára revsiarbeiði, tí hann í einum brævi, hann skrivaði heim frá vígvøllinum, hevði dittað sær at finnst at Stalin og harðrendu leiðslu hansara av landinum.

Tá hann hevði sitið 8 ár í fongslum, arbeiðslegum og serlegum fyri væl útbúnaðar vísindamenn, varð hann sendur í útleid til Suðurrusslands, har hann mundi doyð av einum krabbasvulli, sum hann sjálfur greiðir frá í stuttu ævisøgu síni. Hann varð tó frískur aftur á undursaman hátt og stutt eftir fekk hann eisini fulla uppreisn og øll borgarligu rættindi síni aftur.

Fyrsta bókin

Í 1962 kom fyrsta bókin hjá Solsjenitsyn, hin litla skaldsøgan »Ein dagur í lívi Ivan Denisovitjs«, sum varð prentað í tíðarritinum »Novyj Mir«, og sum alt fyri eitt gjørdi hann kendan um allan heim sum ein av bestu rithøvundum Russlands í nýggjari tíð. Í hesi skaldsøgu sigur hann frá einum degi í lívinum hjá einum fanga og avdúkar her á fyrsta sinni tey brotsverk, ið vórðu framd í Stalintíðini. Skaldsøgan rinir so mikið meira við, tá hon listarliga er eitt satt meistaraverk við einum pømpum, máttmiklum stili.

Árið eftir komu í sama tíðarriti tríggjar stuttar: »Garðurin hjá Matronu«, »Fundur á Kretjetovkasstöðini« og »Fyri sakinnar skuld«. Í 1966 kunngjórði Novyj Mir aftur eina stuttu søgu — »Ivan Kalita« — og er hetta seinasta verkið, sum Solsjenitsyn á lögligan hátt hefur fingið útgivið í Sovjetsamveldinum.

»Krabbasjúkudeildin«

Mótstøðan móti hesum gávaða og bersøgnar rithøvunda vaks stútt og støðugt. Alt, sum Solsjenitsyn hefur skrivað síðani 1966, er komið út uttan fyri Sovjetsamveldið. Í 1966 elvdi útgávan av skaldsøgu Solsjenitsyn »Krabbasjúkudeildin« stóra øsing. Í hesi bók greiðir hann frá tí, honum sjálfum var fyri, tá hann var sjúklingur á einum sjúkhusi fyri fólk við krabbasjúku, og aftur her er hann í hornatøkum við tann harðrenda Stalinitikkinn og embætismannaveldið í Sovjetsamveldinum. Eftir drúgva togan aftur og fram varð skaldsøgan forboðin í Sovjetsamveldinum, men varð síðan smuglað út úr landinum og útgivin í vestanlondum. Hetta færdi við sær eina eindaleysa forfylging av Solsjenitsyn í heimlandi hansara.

Koyrdur úr rithøvundafelagnum

Í árunum, sum komu, vórðu fleiri av verkum Solsjenitsyns smuglað út úr Ruslandi og givin út í vestanlondum, t.d. nakrir sjónleikir, eitt stuttsegusavn og skaldsøgan »Í fremsta kringi«, har Solsjenitsyn aftur greiðir frá egnum upplivingum í einari serlegu fyri vísindamenn.

Hesar hendingar og so tað, at politiska rákið í Sovjetsamveldinum hesi seinastu árinu aftur er harðnað, hava gjørt tað, at ágangurin móti Solsjenitsyn er harðnaður alt meira og meira. Endin á øllum hesum var, at Solsjenitsyn í 1969 varð koyrdur úr russiska rithøvundafelagnum og sostatt ongur umstøður hevði at fáa nakað givið út á prenti í Sovjetsamfelagnum.

Við hesum kom Solsjenitsyn í ta margháttliga støðu, øðrumegin at verða fordømdur sum ein falsari og útspillari av Sovjetsamveldinum uttan møguleika at kunna taka til orða at verja seg, og hinvegin einmælt mettur at vera størsti núlivandi russiski rithøvundin av fólk í vestanlondum.

Nobelvirðislønin í 1970

Besta prógvíð fyri hesum fekk Solsjenitsyn, tá avgjört varð í 1970 at veita honum Nobelvirðislønin í bókmentum. Men tá vóru víðurskipti hansara so hátt, at hann fekk ekki farið til Stockholm eftir virðislønin.

»August 1914«

Tey vónleysu víðurskiptini, Solsjenitsyn hefur livað undir hesi seinastu árinu, hava kortini ikki boygt hann ella forðað honum at skriva. Í 1971 kom út í Paris eitt nýtt meistaraverk frá hansara hond »August 1914«, sum er fyrsta bindið av eini skaldsøgu í

trimum þortum um Russland í árunum undir fyrri heimsbardaga. Hetta verkið metir Solsjenitsyn sjálfur sum høvudsverkt. Her víðger hann eins og í øllum tí, hann hefur skrivað, hin æviga spurningin um hitt góða og ónda í mannalívinum, næstrakærleika og mannsæti hins einstaka.

»Archipelag Gulag«

Beint fyri nýggjári (28/12-73) kom seinasta bókin hjá Solsjenitsyn út í Paris. Hon kallast »Archipelag Gulag«, sum kanska kann umsetast við »Oygghavidið«. Bókin kom út í Paris á russiskum, men fer í næstum at koma út á fleiri vestanmálum. Bókin víðger ta ógligu mongd av arbeiðs- og fangalegum, sum vórðu tiknar í nýtslu í Sovjetsamveldinum aftan á 1918.

»Fangalegu-oygghavidið« er seinasta og sterkasta verkið um Russland í Stalintíðini. Solsjenitsyn hefur tikist við hetta verkið líka síðan 1945, og bókin byggir á samrøður, Solsjenitsyn hevur havt við 227 fólk, sum hava sitið í hesum fanga- og arbeiðslegum, men hetta vóru bert tey, sum komu frá tí víð livinum, tey flestu sluppu ikki út aftur á lívi. Bókin víðger tíðina fram til 1956, og Solsjenitsyn skivur sjálfur:

»Í hesi bók er hvørki persónar ella hendingar pentaðar saman. Fólkini og plássini eru endurgivin undir røttum navni. Har fólk eru endurgivin við forboðstavum teirra í staðin fyri fult navn, kemst hetta av persónligu víðurskiptum teirra. Og har einki navn er nevnt, kemst hetta av, at tað er kámað burtur úr minnum. Men alt er farið fram beint sum her er frásagt.

Bókin var liðug fyri 5 árum síðani, men Solsjenitsyn vildi ikki, at hon skuldi gevast út av ótta fyri loyniligu russisku lögregluni KGB, men kortini fekk KGB fyri nøkrum mánaðum síðani klónar í eitt avrit av verkinum, og tá KGB hefur fingið fatur á einum »ólogligum« verki, batar ikki longur at verja persónar, sum nevndir eru við navni. Hetta gjørdi so tað, at Solsjenitsyn fekk sveitsiska sakførara sín at reika fyri, at bókin varð givin út í vesturheimi.

Tað, Solsjenitsyn vil við hesi bók, er at siga okkum frá víðurskiptinum í sovjetiskum fangalegum árinum 1918—56. Eitt, sum setur sín sterka dám á hesa bók, er har hann greiðir frá hendingum, honum sjálfum hava verið fyri. Har kann t.d. verða nevnd tann spennandi frásøgnin um tá Solsjenitsyn varð handtúkin á Eysturvígðunum eftir at hava funnist at Stalin í brævi til ein vinnmann. Har greiðir Solsjenitsyn á nærum láturligan hátt frá ferðini til Moskva. Tríggir politistar ansaðu eftir honum, men teir

Ritstjóri:
Hans Thomsen